

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.03.50>

ЗАСОБИ ТА СПОСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Ільченко О.В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного, господарського
права та фінансово-економічної безпеки
Сумського державного університету
<https://orcid.org/0000-0001-8453-8606>

Ільченко Б.О.,

студент III курсу
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету

Ільченко О.В., Ільченко Б.О. Засоби та способи забезпечення економічної безпеки України: правові аспекти.

Економічна безпека України є головною складовою в системі забезпечення національної безпеки країни, враховуючи потенційні внутрішні та зовнішні загрози, які можуть негативно вплинути на публічні інтереси в Україні. Економічна безпека держави є основою для належного функціонування всіх підсистем національної безпеки: політичної, соціальної, військової, екологічної, технологічної, інформаційної безпеки. Це пов'язано із тим, що без ефективного функціонування економіки, держава не здатна проводити ефективну соціальну політику, забезпечувати військово-політичну стабільність, розширювати науково-технічний потенціал та забезпечувати загальний суспільний розвиток у всіх сферах.

Сучасні процеси, які відбуваються в національній та глобальній економіці зумовлюють державу формувати ефективну політику щодо забезпечення економічної безпеки. Суперечливі інтеграційні процеси, які впливають на обороноздатність, конкурентоспроможність держави, надають ще більш важливого значення у створенні ефективних засобів забезпечення економічної безпеки України.

Дана стаття досліджує роль правових інструментів у забезпеченні економічної безпеки країни, проведено аналіз важливих аспектів правового регулювання, які сприяють зміцненню економічного потенціалу України та захисту її національних інтересів, детально розглядаються основні засоби та способи, що використовуються для забезпечення економічної безпеки.

Загалом, ми пропонуємо всебічний огляд правових аспектів, що стосуються забезпечення економічної безпеки України. Акцентуємо увагу на важливості ефективного правового регулювання, контролю та міжнародного співробітництва для зміцнення економічного становища країни та за-

безпечення її національних інтересів. Аналізуючи правові аспекти, стаття допомагає розуміти, які конкретні заходи можуть бути вжиті для забезпечення стійкого економічного розвитку та запобігання можливим загрозам. Акцентовано увагу на важливості додержання міжнародних стандартів та зобов'язань для забезпечення економічної безпеки.

Ключові слова: національна безпека, економічна безпека, глобалізація, засоби забезпечення економічної безпеки, способи забезпечення економічної безпеки.

Ilchenko O.V., Ilchenko B.O. Means and ways to ensure economic security of Ukraine: legal aspects.

The economic security of Ukraine is a key component of the national security system, taking into account potential internal and external threats that may adversely affect the public interests in Ukraine. The economic security of the state is the basis for the proper functioning of all subsystems of national security: political, social, military, environmental, technological, and information security. This is due to the fact that without the effective functioning of the economy, the state is unable to pursue an effective social policy, ensure military and political stability, expand scientific and technological potential, and ensure overall social development in all spheres.

Current processes in the national and global economy force the state to formulate an effective policy to ensure economic security. Controversial integration processes that affect the defense capability and competitiveness of the state are even more important in creating effective means of ensuring economic security of Ukraine.

This article examines the role of legal instruments in ensuring the economic security of the country. The author analyzes important aspects of legal regulation

that contribute to strengthening Ukraine's economic potential and protecting its national interests.

In general, we offer a comprehensive overview of the legal aspects related to the economic security of Ukraine. We emphasize the importance of effective legal regulation, control and international cooperation for strengthening the country's economic position and ensuring its national interests. By analyzing legal aspects, the article helps to understand what specific measures can be taken to ensure sustainable economic development and prevent possible threats. The author emphasizes the importance of compliance with international standards and obligations to ensure economic security.

Key words: national security, economic security, globalization, means of ensuring economic security, ways of ensuring economic security.

Постановка проблеми. Сучасна Україна стикається з рядом складних економічних викликів, які загрожують її економічній безпеці. Незважаючи на зростання та розвиток країни, проблеми корупції, недостатньої державної підтримки малого та середнього бізнесу, нестабільність фінансової системи та втрату контролю над важливими галузями економіки залишаються актуальними.

Одним із найважливіших аспектів економічної безпеки України є правове забезпечення. Відсутність ефективної правової бази та системи, що регулює економічні процеси, призводить до розкрадання бюджетних коштів, невідповідності законодавству в сфері оподаткування та порушення прав підприємців. Це ускладнює створення сприятливих умов для інвестицій та розвитку бізнесу, що в свою чергу загрожуює стійкому економічному зростанню країни.

Стан дослідження. Питання щодо забезпечення економічної безпеки розглядали у своїх наукових роботах такі вчені, як Н.С. Пузирна, Л.І. Аркуша, О.В. Бабаєва, С.В. Козловський, Х.О. Мандзіновська, Г.А. Пастернак-Таранушенко, О.М. Бандурка, В.О. Гончарова, З.В. Гбур та інші.

Метою статті є дослідження актуальних питань щодо аналізу сучасного стану економічної безпеки та перспектив і ризиків створення єдиного уповноваженого органу в цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Варто зазначити, що Україна розпочала вживати певних заходів задля досягнення позитивних результатів у забезпеченні економічної безпеки. Так, станом на 11 серпня 2021 року Президент України В. Зеленський, видав Указ про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року». В цьому нормативному документі зазначені ключові моменти забезпечення економічної безпеки та її складових: оцінка стану економічної безпеки, виклики і загрози кожного окремого

елементу системи, а також основні стратегії розвитку держави у сфері забезпечення економічної безпеки [1].

Проте, видання стратегій розвитку економічної сфери замало, задля належного забезпечення економічної безпеки. В юридичній літературі вважається, що економічна безпека забезпечується різноманітними засобами та способами, які повною мірою охоплюють усі елементи цієї системи.

Г.П. Клімова надає вичерпний, але змістовний перелік засобів, які можуть слугувати гарним інструментом забезпечення економічної безпеки. Так, використання фінансових засобів забезпечення економічної безпеки, обумовлюються існуючими недоліками у фінансово-економічній сфері, а саме: розладом фінансів держави, місцевого самоврядування та приватних підприємницьких структур; втратами внутрішньої та зовнішньої платоспроможності, яка загрожуює банкрутством; послабленням контролю у сфері розрахунків між економічними агентами; загостренням кризи платіжної системи; нерозвиненістю фондового ринку. Подальше зміцнення фінансової безпеки повинно базуватися на врахуванні похідної ролі фінансів у забезпеченні функціонування економіки, на узгодженості взаємодії державного, комунального та приватного сегментів фінансової сфери, на узгодженості взаємодії бюджетних, зокрема фіскальних та інвестиційних, компонентів фінансової сфери з такими складовими монетарного сектору економіки, як грошово-валютний, кредитний та фондовий ринок, страхова діяльність тощо [2].

Соціальні і трудові ресурсні засоби забезпечення економічної безпеки потрібні для усунення чинників, що негативно впливають на стан трудового потенціалу. До подібного роду проблем можна віднести: погіршення природної бази формування робочої сили; зниження реальних доходів населення; поширення масштабів безробіття, падіння ефективності використання робочої сили, зниження її професійно-кваліфікаційного рівня. Одним із способів розв'язання більшості проблем, пов'язаних із соціальною сферою і трудові ресурсною безпекою, є заробітна плата. Оплата праці повинна бути повернена її відтворювальна, стимулююча та регулююча функції. Необхідно розвивати систему соціального страхування і в такий спосіб вирішувати проблеми соціального забезпечення [2].

Окрім цього, перед державою постає гостра потреба визначення пріоритетів у сфері захисту від екологічної кризи та надзвичайних ситуацій. Серед них треба відмітити: запобігання виникненню надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру шляхом створення умов для ефективної діяльності систем життєзабезпечення населення в надзвичайних ситуаціях, розроблення комплексної схеми інженерно-технічного захисту територій та об'єктів; удоскона-

лення та створення нових телекомунікаційних мереж і систем зв'язку та сповіщення про виникнення ситуацій; розвиток еколого-кризової медицини катастроф [2].

Важливими є також науково-технологічні засоби. Слід визнати той факт, що вітчизняна науково-технологічна сфера знаходиться на стадії занепаду. Серед основних ознак занепаду цієї сфери в Україні можна назвати втрату кадрового наукового потенціалу через еміграцію, відхід від наукової і фахової діяльності, старіння наукових та інженерно-технічних кадрів; фізичне і моральне старіння науково-дослідної бази; поглиблення розриву зв'язків між наукою і виробництвом та ін. До основних заходів розв'язання проблем у науково-технологічній сфері слід віднести такі: забезпечення виконання положень Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» насамперед у частині бюджетного фінансування наукової і науково-технічної діяльності; здійснення структурної і технологічної модернізації науково-технічного потенціалу; приведення тематичного фронту науково-дослідної та дослідно-конструкторської роботи (НДДКР) у відповідність до потреб виробничої сфери; забезпечення на законодавчому рівні сприятливих умов для різних форм інтеграції науки і виробництва; розроблення та впровадження механізмів венчурного фінансування НДДКР та інноваційних проектів [2].

Ще одним із важливих засобів забезпечення економічної безпеки та всіх його складових елементів в умовах сучасності є використання показників, які являють собою ефективний інструмент аналізу та надання чіткої оцінки стану економіки, враховуючи низку факторів, що впливають на стан економіки в державі.

Як зазначає В.С. Толуб'як, ефективна реалізація державної політики економічної безпеки потребує продукування комплексу взаємопов'язаних державно-управлінських рішень щодо відстоювання національних економічних інтересів, протистояння викликам і загрозам у глобалізованому світі. Україна має налагодити взаємовигідні торговельно-економічні відносини з ЄС на засадах лобіювання національних економічних інтересів та диверсифікації експортної діяльності у контексті підвищення частки високотехнологічного експорту та зростання експорту продовольчих товарів з високою доданою вартістю [3].

Задля належного забезпечення економічної безпеки, держава має визначити ключові національні інтереси й лише на їх основі формувати державну політику щодо подальшого розвитку країни в економічній сфері в умовах сучасних загроз, викликаних рядом зовнішніх та внутрішніх чинників. Використання ключових засобів забезпечення національної безпеки має базуватися на аналізі ключових проблем, які загрожують належному забезпеченню економічної безпеки. Адже,

лише врахувавши всі фактори впливу на сучасне становище економіки держави, впровадження конкретних засобів забезпечення економічної безпеки принесе бажаний результат в економічній сфері.

В сучасних умовах глобалізаційних змін економічна безпека держави підлягає впливу багатьох чинників, які негативно впливають на її належне забезпечення. Враховуючи сучасний розвиток міжнародних економічних відносин, основною місією системи економічної безпеки є своєчасне виявлення та попередження всіх загроз, які шкодять національним інтересам у сфері економіки.

Як зазначає С.Ф. Поважний, глобалізація означає не лише новий кількісний вимір міри інтенсивності взаємозв'язків окремих країн та їх економік, а головним чином – нову якість таких зв'язків, коли формується фактично новий, глобальний рівень економічної глобалізації [4, с. 8].

Проте, як стверджує З.В. Гбур, ключова проблем глобалізаційних процесів полягає у тому, що при виникненні і формуванні нових напрямів розвитку, глобалізація створює несприятливі умови для економічної безпеки держави. Сучасний стан розвитку економіки зумовлює необхідність врахування цих викликів з метою забезпечення стабільного розвитку та конкуренто-спроможності національної економіки України [5, с. 99].

О.В. Левчук, серед актуальних викликів глобалізації виділяє наступні: нестабільність світової фінансової системи, яка супроводжується незбалансованістю світової торгівлі та інвестиційних потоків між найбільшими економічними центрами світу; розширення світових ринків для певних видів продукції, товарів і послуг; поширення кризових явищ; експансія передових країн світу; дефіцит ресурсів для розширеного розвитку [6, с. 62].

Можна стверджувати, що подібне явище як глобалізація продукує низку загроз економічній безпеці України, серед яких можна виділити: скорочення іноземних інвестицій, еміграція робочої сили до більш розвинутих держав, нестабільне становище державної валюти, залежність України від інших держав щодо питання енергопостачання.

Варто зазначити, що вищезазначені загрози економічній безпеці України є не лише результатом світових перетворень в економіці. Неефективна державна політика в економічній сфері також є причиною подібних зовнішніх загроз.

Окрім зовнішніх загроз, економічна безпека України стикається із рядом внутрішніх факторів, які більшою мірою сповільнюють розвиток держави в економічній сфері. Перелік внутрішніх загроз економічній безпеці України можна вважати невичерпним, оскільки кожний окремо взятий чинник продукує ряд інших загроз. Проте, до основних проблем всередині держави у цій сфері можна віднести неефективне державне регулю-

вання економікою, фактична не конкурентоспроможність вітчизняної продукції, розвиток тіньової економіки, поширення корупційних явищ та кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, низький рівень життя населення та інші.

Слушною є думка З.В. Гбура з приводу того, що нинішня неузгодженість дій державних структур України використовується тіньовими структурами, які одержують простір до зростання, до розкрадання державного і колективного майна, ухилення від сплати податків, шахрайства з фінансовими ресурсами і зростанням фіктивного підприємництва. За таких умов підприємництво у сфері матеріального виробництва зменшується, а частка підприємств, які займаються готовою та роздрібною торгівлею, посередництвом, зростає. Саме тому ситуація, що нині склалася, передусім потребує регулювання підприємництва. Оскільки міжнародна конкуренція повсякчас зростає, з'являється більше можливостей дроблення виробничих процесів та перенесення окремих ступенів виробництва в інші місця [5]. Варто додати ще той факт, що дуже часто бізнесмени скаржаться на тиск з боку правоохоронних органів та постійні намагання держслужбовців отримати неправомірну вигоду від підприємців.

Крім цього, варто зазначити, що статистика судової практики зазначає, що більша частина корупційних та інших правопорушень у сфері економіки були вчинені саме працівниками органів виконавчих служб. За даними опитування, яке було проведено Центром Разумкова 16 березня 2021 року, рівень повної довіри до державних інституцій в середньому не перевищував навіть 8 відсотків [7]. Настільки низький рівень довіри громадян чітко дає зрозуміти, що корупція є серйозним бар'єром на шляху покращення функціонування органів державної влади та економічному процвітанню держави. Тому, ми вважаємо, що корупція та кримінальні правопорушення в господарській сфері є чи не найсерйознішими чинниками, які заважають державі повернути до себе іноземні інвестиції.

Як зазначала Г.П. Клімова, економічна безпека держави реалізується завдяки механізму забезпечення економічної безпеки, який виступає як система засобів із запобігання економічним загрозам. У стратегічному плані економічну безпеку гарантує лише конкурентоспроможна економіка. Звідси основне завдання держави в контексті забезпечення економічної безпеки – створення такого економічного, політичного та правового середовища й інсталяційної інфраструктури, які б стимулювали найбільш життєздатні підприємства, інвестиційні процеси, виробництво перспективних конкурентоспроможних товарів [2].

На нашу думку основною проблемою, яка ставить під ризик належне забезпечення економічної

безпеки України, є неоптимізована та неефективна діяльність органів виконавчої гілки влади, що проявляється у корупційних діяннях, інших кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності та зловживаннях владними повноваженнями державних службовців. Лише добре налагоджена та ефективна система органів у сфері забезпечення економічної безпеки може сприяти запобіганню подібних негативних явищ. Враховуючи нещодавні реформи у цій сфері, саме Бюро економічної безпеки відіграє одну із ключових ролей, вирішуючи ті питання, які на нашу думку найбільш негативно впливають на забезпечення економічної безпеки.

Висновки. Правове забезпечення є невід'ємною складовою ефективного забезпечення економічної безпеки України. Проте, існують значні проблеми в цій сфері, які створюють загрози для стабільного економічного розвитку країни. Корупція, недостатнє законодавство та відсутність ефективних механізмів його виконання, а також незадовільна боротьба з ним, ускладнюють створення сприятливих умов для розвитку бізнесу та притягнення інвестицій.

Для забезпечення економічної безпеки України необхідно провести системні реформи в правовій сфері. Важливо створити ефективну правову базу, яка відповідає сучасним викликам і вимогам глобального ринку. Розробка та впровадження прозорих та прогресивних правил гри, а також суворого контролю за їх виконанням, є критичними елементами в цьому процесі.

Для боротьби з корупцією необхідно підвищити ефективність діяльності правоохоронних органів та судової системи. Забезпечення незалежності та непідкупності судів, посилення механізмів контролю за діями посадових осіб та впровадження прозорих антикорупційних процедур є важливими кроками для забезпечення економічної безпеки.

Загальний успіх забезпечення економічної безпеки України залежить від комплексного підходу, що поєднує правові, інституційні та політичні заходи. Проактивна співпраця між урядом, громадськістю, бізнес-сектором та міжнародними партнерами є ключовим елементом успішного розв'язання економічних викликів.

Тільки шляхом впровадження ефективних правових заходів та забезпеченням їх виконання можна досягти стійкої економічної безпеки України. Це вимагає рішучих дій та спільного зусилля всіх зацікавлених сторін для забезпечення правової держави, боротьби з корупцією та створення сприятливих умов для розвитку економіки країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року»: Указ

- Президента України від 11.08.2021 р. № 347/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text> (дата звернення: 25.05.2023 р.).
2. Клімова Г.П.. Економічна безпека: сутність та основні напрями забезпечення. Право та інновації. № 3 (19). 2017. С. 23–29.
 3. Толуб'як В.С.. Політика економічної безпеки України в умовах глобальних загроз. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2019. № 6. URL: <http://www.du.nauka.com.ua/?op=1&z=1448> (дата звернення: 26.05.2023 р.).
 4. Поважний С.Ф. Державне управління національною економікою в умовах глобалізації. Збірник наукових праць Донецького державного університету управління. Серія "Державне управління". 2010. № 151. С. 3–14.
 5. Гбур В. Економічна безпека України в сучасних умовах. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 2. С. 97–101.
 6. Левчук О.В. Економічна безпека України в контексті глобалізаційних викликів. Економіка і суспільство. 2017. № 8. С. 59–64.
 7. Разумков центр. Оцінка громадянами ситуації в країні та діяльності влади: URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadi-anamy-sytuatsii-v-kraini-ta-diialnosti-vlady> (дата звернення: 26.05.2023 р.).